

आ.व. २०७४/७५ को बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने सम्बन्धी स्थानीय निकायहरूलाई मार्गदर्शन

नेपालको संविधान लागू भई नेपाल संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक पद्धतिमा प्रवेश गरिसकेको छ। सो अनुसार स्थानीय निकायको पुनर्संरचना लागू भएपछि सोही बमोजिम मार्गदर्शन तथा बजेट सीमामा संशोधन गर्ने गरी अहिलेलाई स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ को दफा १९५ बमोजिम आगामी आ.व. २०७४/७५ को लागि जिल्लास्तरीय बजेट र कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा साविकमा जस्तै यस आयोगबाट बजेट सीमा सहित यो मार्गदर्शन तर्जुमा गरिएको छ । यस मार्गदर्शन अनुरूप वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुका साथै स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ को दफा १८५ अनुसार फाल्गुण मसान्तभित्रै जिल्ला परिषद्को बैठक सम्पन्न गरी परिषद्बाट पारित वार्षिक विकास कार्यक्रम २०७३ साल चैत्र १० गते भित्र यस आयोग र सम्बन्धित मन्त्रालयमा पुग्ने गरी पठाउन समेत अनुरोध गरिएको छ । साथै यो मार्गदर्शन बमोजिम तर्जुमा गरिएको बजेट तथा कार्यक्रम संविधान कार्यान्वयन तथा संघीयता कार्यान्वयनको संक्रमणकालीन अवस्थामा जिल्ला विकास समितिहरू नरहने अवस्था भएमा स्थानीय तहमा कार्यक्रम तथा बजेट व्यवस्थापन गराउनुपर्नेछ ।

क. समष्टिगत मार्गदर्शन:

१. चौधौं योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिहरूको कार्यान्वयनमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने गरी जिल्लास्तरीय वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने । साथै सो योजनाको प्रादेशिक तथा स्थानीय पूर्वाधार (५.५) र संघीयता तथा स्थानीय स्वायत्त शासन (७.२.१) कार्यान्वयनमा प्राथमिकता दिने ।
२. कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा दिगो विकासका लक्ष्यहरू (SDGs)का सम्बन्धित लक्ष्यहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने किसिमका कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिने ।
३. जिल्लाको आवधिक जिल्ला विकास योजना, क्षेत्रगत गुरुयोजना वा रणनीतिक योजना (जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, सडक, विपद्, जलवायु, वातावरण आदि), जिल्ला पुनर्लाभ योजना (भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूको लागि) तयार भइसकेको भए ती योजनाहरूलाई समेत आधार मानेर वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।
४. जिल्ला विकास समिति र जिल्लास्थित क्षेत्रगत कार्यालयका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई समेटि स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ तथा नियमावली, २०५६ लाई समेत आधार मानी एकीकृत रूपमा वार्षिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने । यस कार्यमा क्षेत्रगत निकायहरूले अनिवार्य रूपमा मागमा आधारित योजना निर्माणको लागि स्थानीय तहको १४ चरणको योजना तर्जुमाको प्रक्रियाबाट माग भै आएका योजनालाई वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गर्ने । साथै क्षेत्रगत निकायहरूले जिल्ला विकास समितिलाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।
५. स्थानीय निकाय र क्षेत्रगत निकायहरूले कार्यक्रम तथा बजेट प्रस्ताव गर्दा स्थानीय निकायमा हुने पुनःसंरचनालाई सहयोग पुग्ने गरी वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।

६. विनाशकारी भू-कम्पबाट अति प्रभावित १४ जिल्ला तथा आंशिक प्रभावित १७ जिल्लामा हुने पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापना कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिने ।
७. जिल्ला विकास समितिले स्थानीय निकायहरू, क्षेत्रगत सरकारी कार्यालयहरू, जिल्लामा क्रियाशील गैरसरकारी संघसंस्थाहरू, दातृ निकायका स्थानीय एकाईहरू, नागरिक समाज एवम् निजी क्षेत्रबाट लगानी हुने साधन स्रोतको एकीकृत विवरण तयार गरी सबै साझेदार र सरोकारवालाहरूसँग अन्तर्क्रिया र समन्वय गरी वार्षिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्यको अगुवाई गर्ने ।
८. वैदेशिक सहयोगमा संचालित आयोजनाहरूको हकमा नेपाल सरकारको विकास सहायता नीति, २०७१ तथा दातृ निकायसँग भएको सम्झौता अनुरूप हुने गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
९. नेपाल पक्ष भएका महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र आदिवासी/जनजातिसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौतामा उल्लेख भएका विषयमा राष्ट्रिय दायित्व पूरा गर्न सहयोग पुग्ने खालका कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गर्ने ।
१०. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् व्यवस्थापन, सेन्दाई विपद् जोखिम न्यूनीकरण संरचना(Sendai DRR Framework) र विपद्पछिको आवश्यकता आँकलन संरचना (PDNA Framework)अपांगमैत्री एवं बाल मैत्री स्थानीय शासन, पोषणसुधार, लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विनियोजन, जस्ता बहुपक्षीय जिम्मेवारीका विषयलाई स्थानीय निकायको अगुवाईमा तत् सम्बन्धी प्राथमिकताहरू प्रतिविम्बित हुने गरी वार्षिक कार्यक्रममा क्रियाकलाप समावेश गर्ने ।
११. विकाससँग सम्बन्धित आयोजना छनौटदेखि अनुगमन/मूल्याङ्कन गर्ने सम्मका सबै चरणमा अनिवार्य रूपमा महिला, दलित, अपांगता भएका व्यक्ति एवं विपन्न वर्ग समेतका सेवाग्राही एवं लक्षित परिवारको सहभागिताको सुनिश्चितता कायम गरी तिनीहरूलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने गरी वातावरणमैत्री, सीपमूलक एवं रोजगारमूलक कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने ।
१२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धमा स्थानीय तहको बहु प्रकोप जोखिम लेखाजोखा, विपद् पूर्वतयारी, विपद् न्यूनीकरण/अल्पीकरण, विपद् प्रतिकार्य तथा विपद् पुनर्लाभ/पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्यहरू पहिचान, बहु प्रकोप जोखिम संवेदनशील योजना तथा विपद्/जलवायु जोखिम व्यवस्थापन योजना र यस्ता योजनाहरूले निर्दिष्ट गरेका प्राथमिकताहरू स्थानीय विकास कार्यक्रममा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।
१३. नयाँ आयोजना प्रस्ताव गर्दा अनुसूचि १ मा संलग्न फाराम भरी अनिवार्य रूपमा स्वीकृत भएको हुनुपर्ने । साथै, उक्त प्रस्तावमा आयोजनाको लागत, समयवधि, लाभको परिमाण र गुणस्तर स्पष्ट भएको हुनुपर्ने । समयवधि किटान नभएको आयोजनालाई प्रस्ताव नगर्ने ।

ख. आयोजनाको तर्जुमा एवम् छनौट सम्बन्धमा

१४. विकास आयोजनाहरूको छनौट गर्दा आयोजनाको सर्वेक्षण, ड्रईङ्ग, डिजाईन तथा लागत इस्टिमेट लगायत सम्पूर्ण योजना प्रकृया पुरा भएका आयोजनाहरू मात्र समावेश गर्ने ।
१५. आयोजनाहरू छनौट गर्दा उत्पादनशील रोजगारी वृद्धि, गरिबी न्यूनीकरण, वातावरण संरक्षण, विपद् तथा जलवायु जोखिम न्यूनीकरण, समावेशी विकासमा सहयोग पुर्याउने, छोटो समयमा सम्पन्न भई बढी प्रतिफल दिने, कम लगानीबाट बढी जनसंख्यालाई लाभ पुर्याउने तथा जनसहभागिता जुटाउन सकिने किसिमका आयोजनालाई प्राथमिकता दिने ।
१६. आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन गर्दा भूगोल(क्षेत्रफल) (२० प्रतिशत), गरिबी (मानव विकास सुचङ्काङ्क) (३२.५ प्रतिशत), जनसंख्या (४० प्रतिशत) र सेवा प्रवाह लागत (७.५ प्रतिशत), आधार मानी सन्तुलन कायम हुने गरी गर्ने ।
१७. नयाँ घोषणा गरिएका नगरपालिकाहरूको भौतिक तथा अन्य पूर्वाधार विकासलाई प्राथमिकता दिने ।
१८. भवन निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रम बनाउँदा जग्गाको उपलब्धता नभई बजेट नछुट्याउने ।
१९. सम्पन्न भईसकेका भौतिक संरचनाहरूको दिगोपनालाई ध्यान दिई निरन्तर सञ्चालन हुन सक्ने अवस्थामा राख्नको लागि आवश्यक मर्मत सम्भार बजेटको व्यवस्था गर्ने ।
२०. चालु खर्च सकेसम्म नियन्त्रण गर्ने । राजनैतिक प्रकृतिका आयोजनाहरूलाई बजेट नछुट्याउने ।
२१. स्थानीय निकायको अगुवाईमा हुने सहभागितामूलक समावेशी वार्षिक योजना प्रक्रिया (चौध तहको योजना प्रक्रिया)बाट माग भै आउने आयोजना मध्ये जिल्लास्तरमा सम्बोधन गर्न नसकिने आयोजनाहरूलाई केन्द्रियस्तरमा समावेश गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित मन्त्रालय मार्फत त्यस्ता मागहरूको व्यवस्थापन गर्ने ।
२२. आयोजना तर्जुमा गर्दा आफ्नो क्षेत्रको विकास निर्माण एवं सेवा प्रवाहसँग सम्बन्धित विषयमा विषयगत कार्यालयले अन्य सरकारी निकाय, स्थानीय निकाय, निजी क्षेत्र र नागरिक समाजसँग अन्तर्क्रिया एवं समन्वय गरी सूचना एकिकृत गराई सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया अपनाई अन्तिम रूप दिने ।
२३. पूर्वाधारतर्फ निर्माणाधीन अधुरा आयोजनालाई सम्पन्न गरी सञ्चालनमा ल्याउने कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिने ।
२४. विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी योजना छनौट गर्दा जिल्ला दैवी प्रकोप उद्धार समितिसँग समन्वय गरी उक्त समितिले प्राथमिकिकरण गरेका कार्यक्रमहरूलाई समावेश गर्ने ।
२५. क्रमागत आयोजना/कार्यक्रमहरू भौतिक तथा वित्तीय प्रगतिको आधारमा छिटो सम्पन्न हुने गरी प्रस्ताव गर्ने । लामो समयदेखि वार्षिक विकास कार्यक्रममा समावेश भएका तर सम्पन्न हुन नसकेका कार्यक्रम/आयोजनाहरूको औचित्य हेरी आवश्यक देखिएमा मात्र कार्यक्रममा समावेश गर्ने ।
२६. जिल्ला खाद्य सुरक्षाका कार्यक्रम/आयोजना तर्जुमा गर्दा जिल्ला खाद्य सुरक्षा सञ्चालले तयार पारेको खाद्य सुरक्षा प्रतिकार्य योजनालाई आधार बनाउने ।

ग. आयोजनाको कार्यान्वयन सम्बन्धमा

२७. जिल्लामा पुगेको स्रोतलाई न्यायोचित रूपमा जनता समक्ष पुर्याउन जिल्लास्थित सरकारी तथा गैर सरकारी निकायबाट लगानी हुने कार्यक्रम/आयोजनालाई स्रोतको कमी हुन नदिने र विभिन्न विकास प्रदायक निकायहरूबाट हुने विकास कार्यलाई दोहोरिन नदिने व्यवस्था गरी स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।
२८. स्थानीय निकायले अन्य संघसंस्थासँग सहकार्य गरी संयुक्त लगानीमा सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम/आयोजनाहरूका लागि सम्झौता बमोजिमको आवश्यक पर्ने साझेदारी वा लागत सहभागिता रकम समपूरक कोष (Matching Fund) मा आवश्यक रकम छुटयाउने ।
२९. कार्यक्रम/आयोजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लगायतका कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन जिल्ला विकास समितिले वार्षिक कार्यतालिका बनाई लागू गर्ने र आयोजनाका प्रत्येक चरणमा अत्यधिक मात्रामा जनसहभागिता जुटाउने ।
३०. कार्यक्रम/आयोजनाको सञ्चालनमा सहभागिताको मापदण्ड तयार गर्दा आयोजनाको प्रकृति, आयोजना स्थल, उपभोक्ताको क्षमता र केन्द्रीय निर्देशन तथा स्थानीय निकायले अवलम्बन गरेको नीतिको अधिनमा रही नगद, श्रम वा स्थानीय सामग्री समेतको योगदानको अनुपात निर्धारण गर्ने । यसरी सहभागिताको अंश निर्धारण गर्दा अति विपन्न परिवार तथा समुदायलाई विशेष सहूलियत दिने उद्देश्य राखी लागत सहभागिता व्यहोर्न नसकेको कारणबाट लक्षित समूहलाई बञ्चित नगरिने नीति अवलम्बन गर्ने ।
३१. स्थानीय निकायबाट सञ्चालन गरिने पूर्वाधार विकास (सडक, खानेपानी, विद्युत, प्रकोप नियन्त्रण आदि) का कार्यक्रमहरू कार्यक्रम/आयोजना गर्नुपूर्व अनिवार्य रूपमा सम्भाव्यता अध्ययन गरेको हुनुपर्ने र यस्ता कार्यक्रम/आयोजना सञ्चालन गर्दा श्रममूलक तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाउने तर श्रम जुट्न नसक्ने आयोजनामा मेसिनरी वा यन्त्रको प्रयोग गर्नु पर्दा लागत अनुमान पनि सोही अनुसारको बनाई काम गराउने ।
३२. वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम तयार गर्दा प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रमा निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित रकमको सीमाभित्र रही भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्यको सुनिश्चितता कायम गर्न सहयोग गर्ने गरी व्यवस्थापिका संसदका माननीय सदस्यहरूले छनौट गर्नु हुने पूर्वाधार आयोजनाहरू जनसहभागिताका आधारमा सञ्चालन गरिने प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम समेतलाई योजना प्रकृत्यामा ल्याउने प्रयोजनका लागि सम्बन्धित क्षेत्रका व्यवस्थापिका-संसदका माननीय सदस्यहरूसँग समन्वय गरी यसमा समावेश गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
३३. जनसहभागितामा आधारित कार्यक्रम लगायत निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रमबाट योजना तर्जुमा गरी माग गर्ने आयोजनाहरूको सूची र लागत सहित तत् सम्बन्धी निर्देशिका र जिल्ला विकास समिति योजना पुस्तिकामा रहेको क्रमागत सूचीहरूलाई मध्यनजर गरी कार्यान्वयन हुने व्यवस्था मिलाउने ।

घ. अनुगमन मूल्याङ्कन सम्बन्धमा

३४. एकीकृत योजना तर्जुमा गर्दा प्रभाव, असर तथा प्रतिफल तहका नतिजालाई समेत स्पष्ट रूपमा परिभाषित गरी नतिजा खाका तयार गर्ने ।
३५. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी खाका तयार गरी कार्यान्वयनका प्रत्येक चरणमा उक्त खाकालाई अनुशरण गरी कार्यान्वयनलाई सफल बनाउने गरी कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।

ङ. अन्तरसम्बन्धित विषयहरू (Cross Cutting Issues)

३६. रोजगारी सिर्जना, गरिबी न्यूनीकरण, विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण, विपद् व्यवस्थापन, सुशासन, जनताको नजिकमा सेवा सुविधा, दिगो, गुणस्तरीय र वातावरणमैत्री स्थानीय पूर्वाधारको विकास र स्थानीय शासन, आर्थिक अवसरमा वृद्धि एवम् त्यसमा जनताको सहज पहुँच, सामाजिक सुरक्षा, अपांगमैत्री वा बालमैत्री स्थानीय शासन, पोषण सुधार, लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विनियोजन, समावेशीकरण र सशक्तीकरण जस्ता विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।
३७. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत राज्यले सुविधा उपलब्ध गराउने लक्षित समूहको लगत अद्यावधिक गरी राख्ने । यस्तो रकमको भुक्तानी बैङ्किङ प्रणालीमार्फत गर्ने व्यवस्थालाई थप विस्तार गर्ने ।
३८. स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने विकास कार्यक्रममा विभिन्न किसिमका विपद्बाट हुनसक्ने क्षति कम गर्ने उपाय अवलम्बन गरी नयाँ विकास निर्माणले जोखिम थप हुने अवस्था सिर्जना गर्न नहुने ।
३९. विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण एवं वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय निकायको आन्तरिक श्रोतको निश्चित रकम विनियोजन गर्ने व्यवस्था मिलाउने र यस सम्बन्धी कार्यक्रमहरू स्थानीय योजना तर्जुमा प्रक्रियामा समावेश गराउने ।
४०. विपद् र जलवायुजन्य जोखिम व्यवस्थापनलाई प्राथमिकता दिने समूह, क्लब, विद्यालय, उपभोक्ता समिति र गा.वि.स.लाई तहगत रूपमा दिइने अनुदानमा १० प्रतिशत थप गरी प्रोत्साहित गर्ने व्यवस्था मिलाउने । यसका लागि जिल्ला विकास समितिले नागरिक वडा मञ्च, गा.वि.स. वा नगरपालिका परामर्श समिति वा विपद् व्यवस्थापन समितिलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।

जिल्लास्तरीय विकास आयोजना प्रस्ताव गर्ने फाराम

खण्ड क: आयोजनाको आधारभूत विवरण

१. आयोजनाको नाम:
  २. आयोजनाको लक्ष्य:
  ३. आयोजनाको उद्देश्य:
  ४. आयोजना कार्यान्वयन हुने क्षेत्र र छनोट गर्दा अपनाइएका आधारहरू
(क) कार्यान्वयन क्षेत्र: जिल्ला:   निर्वाचन क्षेत्र: न.पा./गा.वि.स.:
(ख) छनोटका आधारहरू:
  ५. आयोजनाको अनुमानित कुल लागत:
  ६. दातृ संस्था:
  ७. आयोजनाको अवधि (प्रस्तावित जम्मा वर्ष)
(क) सुरु हुने मिति:   (ख) सम्पन्न हुने मिति:
  ८. आयोजनाका प्रमुख क्रियाकलापहरू:
  ९. आयोजनाको किसिम:
सेवा प्रधान   उत्पादन प्रधान   निर्माण प्रधान
अनुसन्धान प्रधान   आसन प्रधान
- (एक वा एक भन्दा बढी कोठमा चिन्ह लगाउने ।)
१०. आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकाय:

खण्ड ख: आयोजनाको वित्तीय/आर्थिक पक्ष

११. आयोजनाको लागत व्यहोर्ने स्रोत विवरण:

(रु. हजारमा)

विवरण	रकम	विवरण	रकम
आन्तरिक स्रोत		वैदेशिक स्रोत	
नेपाल सरकार		ऋण	
स्थानीय निकाय/संस्था		अनुदान	
जनसहभागिता		प्राविधिक सहायता	
जम्मा		जम्मा	

१२. आयोजनाको कूल रकमको वार्षिक बाँडफाँड

(रु. हजारमा)

पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष

१३. आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन:

(क) आर्थिक/प्राविधिक सम्भाव्यता अध्ययन भएको छ, छैन? नभएको भए हुन नपर्ने कारण:

(ग) आर्थिक/प्राविधिक सम्भाव्यता अध्ययनको निष्कर्ष:

१४. आयोजनाको आर्थिक तथा वित्तीय विश्लेषण:

- खुद वर्तमान मूल्य (Net Present Value – NPV)
- लागत प्रभावकारिता अध्ययन (Cost Effectiveness Analysis)

१५. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको सङ्क्षिप्त विवरण (नभएको भए कारण उल्लेख गर्ने)

१६. आयोजनाको कार्यान्वयनबाट हुने लाभ र लाभको प्रकृति:

(क)लाभान्वित हुने कूल जनसङ्ख्या:

कुल जनसङ्ख्या: महिला: बालबालिका:

आदिवासी जनजाति: दलित: मुस्लिम:

मधेशी: अन्य भए खुलाउने:

खण्ड ग: प्रशासनिक तथा व्यवस्थापकीय विवरण

१८. (क) आयोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने संस्थागत व्यवस्था:

(ख) आयोजनाको प्रतिफल र प्रभाव हेर्ने सूचक विवरण:

१९. आयोजनाको दिगोपना र सम्पन्न भएपछि सञ्चालन (Exit / Mainstreaming Strategy) सम्बन्धी व्यवस्था: